

શ્રી કામરેજ મહાલ ખેડુત મંડળ.

ચતુર્થ સંમેલનના પ્રમુખ

શ્રીયુત મણીભાઈ નરોત્તમભાઈનું જાણણુ.

તા. ૨૫-૩-૧૯૨૨ પારડી.

સંવત્ ૨૩૧૬ ગામા ટાટર

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ સંગ્રહ
૮૮૭

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૭૮૭ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ સિં મે (૧૧૦૦) ગુપ્ત નામ

વિષય સ્ત્રી ૨૩૧૬૧૬ ગાંધી ૪૨૨

શ્રી કામરેજ મહાલ ખેડૂત મંડળ.

ચતુર્થ સંમેલનના પ્રમુખ

શ્રીયુત મણીભાઈ નરોત્તમભાઈનું ભાષણ.

તા. ૨૫-૩-૧૯૧૨ પારડી.

પ્રતિનિધી બંધુઓ, અને સહયુક્તસ્થા.

મારા ભાષણનો આરંભ કરવા પૂર્વે, આપે આ સમારંભના પ્રમુખ તરીકે મારી કરી છે. તે માટે હું આપનો અંતઃકરણ પૂર્વક આભાર માનું છું. વડોદરા રાજ્યના નવસારી પ્રાંતના કોષપણ તાલુકામાં વ્યવસ્થિતપણે કામ કરતું ખેડૂત મંડળ અસ્તિત્વમાં હોય તો તે માત્ર આ તાલુકામાં જ છે. અતિ તેનું માન આ મંડળના ખેતીના કાર્યવાહકોને ઘટે છે. આ સંમેલનમાં અને આપણા તાલુકામાં મારા કરતાં, બધા વધુ ભાષક ગૃહસ્થોની પ્રમુખસ્થાન માટે પસંદગી કરી શકાય એમ હતું, એમ છતાં મારી પસંદગી કરવામાં આવી છે તે માટે હું આપનો ઉપકૃત છું. હું આશા રાખું છું કે, મારા કાર્યમાં આપ સર્વ સહાય કરી, આપણા દેશના આધુનીક વાતાવરણનો ગંભીરપણે વિચાર કરી, આ રાજ્ય અને ખેડૂત મંડળની મારાથી જે એવા થઈ શકે તેમાં તથા આ સમારંભના કાર્યને યશસ્વી બનાવવામાં આપ સર્વ પ્રકારની મદદ કરશો. મારી પરમ કૃપાળુ પરમાત્મા પ્રત્યે નમ્ર પ્રાર્થના છે કે આરંભના કાર્યને નિર્વિઘ્ને પાર ઉતારી આ મંડળને બાવી ખેડૂત પ્રજાના ઉદ્ધારનું સાધન બનાવે.

બંધુઓ,

આજના સમારંભનાં કાર્યોને પ્રારંભ આપણે આપણા પ્રજાવત્સલ રાજ્યપિતા શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ અને રાજ કુટુંબને દીર્ઘાયુ ઇચ્છી, શ્રીમંતની પ્રજા કથાઓની સર્વે ભાવનાઓ પરિપૂર્ણિયાઓ એવી પરમાત્મા પ્રત્યે પ્રાર્થના કરી કરીશું.

આ મંડળની સ્થાપના આપણા દેશના ઉદ્ધારાર્થે થતી પ્રતિજ્ઞાના પ્રયત્નરૂપે થયેલી છે. મત એ વર્ષમાં ભારતવર્ષનાં વાતાવરણમાં મહાન પરિવર્તન થયું છે. દેશમાં વધેલી કંગાલીમત જીવનને ટકાવવાના સાધનો અને ભુખમરા રૂપી દુરકાળના ગડામાં હોમાયલાં રંક ભારત સંતાનોના કષાઈ રૂઢને સાંત્વન આપનાર જે કોઈ સાધન હોય તો તે ખેડૂનો જ છે એમ હું માનું છું. હવે સાંતાં બાણજો કરવાનો સમય રહ્યો નથી, પરંતુ વિચારોને આચારમાં મુગી ઇચ્છીત ફળ કેમ પ્રાપ્ત થાય તેમ કર્તવ્ય પરાયણ થવાની ગરર છે.

ગત વર્ષમાં ઓરણા મુકામે મંડળનું ત્રિતિય સંમેલન આપણા રાજ્યની પારાસમાના લોકરૂઢ સહસ્રક શ્રીમંત મહારાજ વાવજીભાઈ પટેલના પ્રમુખસ્થાને થયું હતું. તેમણે રાજપ્રજા બન્નેનાં હર્ષ વિષે કહેવાનું ઘણું કહ્યું છે. તેમજ ચાલુ માસની તા. ૧૭ તથા ૧૮મીએ વડોદરામાં વડોદરા પ્રજા મંડળની ત્રિતિય પરિવહના પ્રમુખ શ્રીમંત હરીજાનભાઈ ગોવિંદજી પરીખનાં ભાષણમાં રાજ્યની, દેશની, પ્રજાની, ખેડૂત તથા મજૂરોની આધુનીક, સ્થિતિનું દીગ્દર્શન વિશાળરૂપમાં કર્યું છે. એટલે એ વિષે વધુ ઉદાપોહ કરવા હું યોગ્ય ધારતો નથી પરંતુ સાંપ્રત સમયમાં આપણે ભાગ્યે કાર્ય શી રીતે કરવું એ વિષે જ મારી યથાસક્તિ મારા વિચારો સાદર કરીશ.

એટલું તો નક્કી છે કે કોષપણ દેશની ઉન્નતિ કે અવનતિનું દીગ્દર્શન તે દેશની રાજ્ય રીતથી તુરંત થાય છે. જે રાજ્ય પ્રજાનું પુનઃવત પાલન કરે છે, પ્રજાના સુખે સુખી અને દુઃખે દુઃખી હોય છે, તે રાજ્યનું રાજ્ય ગ્રામરાજ્યની ઉપમાને પ્રાપ્ત કરે છે.

આપણા પ્રજાવત્સલ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ, જેમણે પોતાના જીવનનાં પશ્ચાત્તરો અ-
દેશોમાં ગાળી, તે તે દેશને પહેળી અનુભવ મેળવી, પોતાના રાજ્યની પ્રજા સર્વ પ્રકારે
દુઃખી થાય એવી રાજનીતિની યોજનાઓ ઘડી છે, તેનો લાભ શ્રીમંતના જીવનમાં જ ચાલે અને
અને શ્રીમંતની સર્વ અભિલાષાઓ પૂર્ણ થાય એમ રાજ્યના અમલદારોએ અને પ્રજાએ કરવાની
ર છે. હું હિંદીથીર છું કે, શ્રીમંતના કાને પ્રજાનાં આ લક્ષ્યગિરૂતી ખરી સ્થિતિનો ઇતિહાસ
રૂપમાં રજુ થઇ શકતો હોય એમ લાગતું નથી. આપણે આજ રાખીશું કે અમલદાર
બંને પ્રજા એક જીજ્ઞાસાથી સત્ય, સર્વ અને ન્યાયથી સંકર કરી, શ્રીમંતની આવનારી
1 પ્રજાને કરે તો આપણા રાજ્યને આપણે રામરજ્ય જરૂર બનાવી શકીએ. હું કા પચારથી
ખાંડી ખેડા પચારદાર અમલદારો, રાજ્યના નેઝરો, વ્યાપારીઓ, કારીગરો અને ખેડૂનોની
આધુનીક સ્થિતિની સત્ય હકીકત મેળવી, જે જે સુધારા કરવા યોગ્ય જણાય, તે કરવા રાજ
પ્રજા તૈયાર થાય તો રામરજ્ય કાંઈ અસંભવિત નથી. હવે આપણે આ તાલુકાના ઇતિહાસનું
અવલોકન કરી આપણી જરૂરીયાતો વિષે વિચાર કરીશું. આ તાલુકાનું ક્ષેત્રફળ ૧૫૭ ચોરસ
માઇલ છે. પૂર્વ પશ્ચિમ લંબાઇ ૨૧ માઇલ અને ઉત્તર દક્ષિણ પહેળાઇ ૧૨ માઇલ છે. કુલ
વસ્તી ૪૨૯૨૯ માણસની છે. તેમાં કણ્ઠી, અનાવજા, રજપૂત અને દુન્યા મુખ્ય છે. તાલુકાના
૭૨ ગામો છે. કુવાઓની સંખ્યા ૧૭૬૪ છે તે પૈકી ૪૯૧ ખેતી ઉપયોગી અને ૧૨૭૩ ગામ
ઉપયોગી છે. તળાવો ૧૪૬ છે.

ખાતેદારો ૮૬૬૪ તે પૈકી જાતે ખેડનારા ૬૨૨૬ અને ગાદીના જીજ્ઞાસા પાસે ખેડાવનારા છે.
જાતે ખેડનારા પાસે ૧૧૭૩૪૦ વિંધાં અને જીજ્ઞાસા પાસે ખેડાવનારા પાસે
ખાતેદારો અને ૩૧૪૬૦ વિંધાં જમીન છે. આ ખાતેદારો પૈકી ૫ વિંધાં સુધીના ૨૪૩૬
જમીન. પાંચ ઉપરાંત અને ૨૫ સુધીના ૯૮૦ પચીસ ઉપરાંત અને મો સુધીના
૨૦૪૭ સો ઉપરાંત અને ૫૦૦ સુધીના ૧૭૫ અને ૫૦૦ ઉપરના ૭ છે.
દર ખાતેદારે લગભગ ૨૦ વિંધાં જમીન આવે છે.

આ તાલુકાની કુલ વસુલ રા. ૫૬૨૭૨૧ તે પૈકી જમીન મહેસુલ રા. ૪૫૬૭૮૦ લોકસ
સેસ રા. ૩૧૪૪૧ વેરો ૧૬૮૦ અને આજકારી (૭૬૬૩)ની છે. દર
મહેસુલ. કસમે લગભગ વેરો રા. ૧૩ આવે છે.

શાળાઓ અને પુસ્તકાલયો.

શાળાઓ ૫૫ અને પુસ્તકાલયો ૧૫ છે.
હવે આપણા તાલુકાની પ્રજાની ઉન્નતિ માટે યોજના ઘડી તે પ્રજાણે કાર્ય કરવાને આપણે
નિશ્ચય કરવો જોઇએ. રાજ અને પ્રજા જે ઉભયનાં સર્વજનું પાત્રન સત્ય અને ન્યાયની રીતે કરે
તો, ઉન્નતિના માર્ગને આપણે નિષ્કટક બનાવી આ તાલુકાને દુક સમયમાં આપણે અનુભવ
બનાવી શકીએ. નામદાર શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે ૨૨ રમેશ્વર દત્ત સહેયને દીવાન પદે સારી
તેમની પાસે રાજ્યને આપદ કરવાની જે રચનાઓ રચાવી છે, તેનો ઉપયોગ નિષ્પક્ષપાત્ર
રાજ્ય અને પ્રજાએ કરવો જોઇએ.

ગ્રામ્ય પંચાયતો, મહાલ પંચાયતો, પ્રાંત પંચાયતો અને ધારાસભાઓ જે ઉદ્દેશથી રચાય
થયાં છે; તેનો લાભ પ્રજાએ લેવો જોઇએ અને પ્રજા જેમ જેમ આગળ વધતી જાય તેમ
પ્રજાનાં હક પ્રમાણે પ્રજાને વધુ હુકમ મળવી જોઇએ. અમલદારોએ પ્રજાનાં હકોની વચ્ચે
નહીં આપણાં પ્રજાનાં અને રાજ્યનાં વિશ્વાસુ તરીકે કામ કરવું જોઇએ.

આ તાલુકામાં ૭૨ ગામો છે. વસ્તીના મોટા ભાગ ખેડૂત વર્ગનો છે. પ્રત્યેક ગામે યાત્રા મંડળો છે. આ પ્રમાણેના દરેક વર્ગના કેળવણી અને સામા સેવકોને સ્થાન મળ્યું છે. આવા સેવકો ખેડૂત, વેપારી, અન્ય ધંધાધારીઓ તથા મજૂરોમાંથી ચુંટાવા જોઈએ. પ્રત્યેક ધંધાધારતા વ્યક્તિએ પોતાના આશ્રયની વ્યવસ્થા ઉત્તમ પ્રકારે કરવા શ્રમ લેવો જોઈએ. પોતાના આશ્રયના ખેડૂતો, વેપારીઓ, અન્ય ધંધાધારીઓ, કારીગરો અને મજૂરોની કમી કમી જરૂરીયાતો છે તેના તેમજે જોડા અભ્યાસ કરેલા હોવા જોઈએ. ગામમાં તંદુરસ્તીખાતું, શાળાઓ અને પુસ્તકાલયો હોય તેની વ્યવસ્થા ઉત્તમ પ્રકારની હોવી જોઈએ. જો તે તે સંસ્થાઓ ખામી રહી હોય તો તેમાં સુધારા કરાવવા જોઈએ, અને અમલદાર વર્ગનો ધર્મ છે કે, પ્રજા પોતાની કલ્યાણ માટે જે શોધના રચે, તેમાં તેમજે સહાય કરી સાંચા સલાહકાર તરીકે કાર્ય કરવું જોઈએ. ખેતીના ધંધો.

હિંચાના દરેક ધંધામાં ખેતીના ધંધો વધુ સ્વતંત્ર, સ્વાશ્રયી તથા પવિત્ર છે. તેથી તેનું સ્થાન હિંચું રહેવું આવશ્યક છે અને રહેશે. આજે વર્ષો થયાં પરદેશી રાજ અને પરદેશી વ્યાપારીઓ હિંદુસ્થાનને નુકસાન રચા છે. તેઓ હિંદુસ્થાન પોતાના સનાતન સ્થાનને સાચવી રહ્યા છે. તેનું માન હિંદુસ્થાનના કંગાળ દેખાતા ખેડૂતોને પર છે. જે ખેડૂતોએ ધીરજ રાખી ખેતીના ધંધો સાચવી રાખ્યો ન હોત તો, આપણા દેશનું સનાતન સ્થાન ક્યારેનું નષ્ટ થાય થઈ ગયું હોત અને આજે હિંદુસ્થાન તરફ કોઈ દ્રષ્ટીપાત પણ કરતું નહોત. કેટલાંએ વર્ષો થયાં પરદેશના રાજદારીઓ તથા વ્યાપારીઓ અને કમુકિત પ્રયુક્તિઓથી હિંદુસ્થાનમાંથી ધનની રેલ પોતાના દેશમાં વહેવડાવી રચા છે છતાં પણ આજે દરેક દેશના વેપારીઓને તથા રાજદારીઓને પોતાની આપાદી માટે આપણા દેશ તરફ દ્રષ્ટી કરવી પડે છે. પુદ્ધ ભારત વર્ષમાં પણ મોટા વેપારીઓ ગારી થોડા અને મોટા દોડાવી રચા છે અને અન્ય મકાનો પાંધી સહેલ કરી રચા છે, તેઓને બાંધેલ ખખર હશે કે, જે આ દેશના ખેડૂતો પીળાઓના વૈભવ વિકાસ જોઈ પોતાની ધીરજ ગુમાવી ખેતીના ધંધો છોડી દે તો શા કાલ હવાલ થાય! આ સ્થળે મારે એ પણ જણાવવું જોઈએ કે ભારતવર્ષની પ્રજામાં, વ્યાપારીઓમાં, ખેડૂતોમાં અને મજૂરોમાં પશ્ચિમના જડવાદની કેળવણીથી અપ્રમાણીકપણું, અસત્ય, દંભ અને આળસ વર્ધેરોના વાસો ધર ધારી બેસા છે. પશ્ચિમના જડવાદી વૈભવ વિકાસનો રંગ ગામડાના ખેડૂતો અને મજૂરોને પણ લાગ્યો છે. તેના માં થોડી મહેનતે અથવા પારકાની મહેનતે વધુ લક્ષ્મી મેળવવાની લાલસા વધી છે તેથી, પ્રજા માં રંક સ્થિતિએ આવી પડી છે, અને સ્વતંત્રતા સ્વાશ્રય અને પરાકારની દૃતિઓ ગુમાવી ગઈની સાંખલાથી બંધાઈ ગઈ છે. નાણાના ચલણનો મોહ પ્રજાના જીવનમાં જોઈએ વધ્યો. સારામાં સારા ગણાતા કેટલાક ખેડૂતોના ઘરમાં વર્ષની આખરે પોતાના ઉપયોગ જોઈ પણ કોઈ વખત નથી હોતું. કારણ પ્રચલના લોખંડે તેઓ ધાન્ય વેચી નાંખે છે અને વર્ષ દે મજૂરોમાં ધાન્ય ખરીદવા નીકળે છે.

ખેડૂતોનું કલ્યાણ.

કેવર જણાવ્યા પ્રમાણે ખેડૂતોની આધુનિક સ્થિતિ છે. ને સુધારવા માટે તોથી પ્રથમ એક જયે કરવાની ખાસ જરૂર છે. આ તાલુકામાં ખાતેદારોની સંખ્યા તથા જમીનના માં દર ખેડૂતે ૨૦ વીંચાં જમીન આવે છે આટલી જમીન પણ એક જયે ન હોય અને કટકમાં વહેંચાઈ ગયેલી હોય તો, દરેક ખેતરે દેખરેખ રાખવાની, એક ખેતરથી પીળા પાક જમીનમાં કેટલો તાસ તથા અગરડો વેડવાં પડે તેનો તથા કેટલો વખત ખરખાદ એ વિચાર કરેલો તો જમીન એક જયે કરવાની જરૂરીયાત તમોને જરૂર જણાશે.

તી-દહીએ એ કામ અમલક બરેહું તથા અશક્ત લાગશે, પરંતુ આમના પાસે સારા માણ-
થી થનારા હાથલેનો વિચાર કરી હોંઘાને સમજાવે તો એ કામ અશક્ત નથી. વળી શ્રીમ
હારાજ સાહેબે પણ ખેતીની જમીન એક જગ્યા કરવાનો કાલ્દો કર્યો છે અને તે તા. ૧૬
ડીસેમ્બર ૧૯૨૦ ની આજ્ઞા પત્રીકામાં પસિદ્ધ થયો છે તે પણ મદદરૂપ થઈ પડશે. અમેરિકા કે
જે આજે ખેતીવાડીના સુધારામાં દરેક દેશો કરતાં અમર્યાદા બોલાવે છે તેના મુખ્ય કારણોમાં
મા પણ એક છે. ત્યાં તમામ ખેડુનો મોટો ભાગે એકજ જગ્યા જમીન રાખે છે. તેથી તેમને
જુરીમાં, દેખરેખ રાખવામાં તથા વખતો વખત ખેડ કરવામાં ઘણી સવડતા મળે છે. આથી કુ
છમ્મું છું કે, આપણે ખેડત બાહ્યોએ આપણી ખેતીમાં સુધારો કરવા માટે સૌથી પ્રથમ જમીન
એક જગ્યા કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

સહકાર્ય.

ખેતીની સુધારણા માટે સૌથી વધુ અગત્યનું કાર્ય ખેડુનોએ માંહેનાં સહકાર્યી કામ
કરવાનું છે. આપણે પ્રાચીન કાળના ખેડુનોનું બધારણ તપાસીશું તો જણાશે કે તેઓ હમેશાં
ખેતીના વખતે પોતાના સાધનોનો એક બીજાની જરૂરીયાત પ્રમાણે મદદ કરી કામ કરતા હતા.
તેમજ પોતાનો વધારાનો પાક વેચવા માટે પણ સર્વ સાથે મળી સહકાર્યી કામ કરતા હતા.
આજે પણ કેટલાંક ગામોમાં એ પ્રાચીન સહકારની જાંખી થાય છે. હાલમાં મોટા ભાગે એ ધોરણ
નાબુદ થયેલું જણાય છે, તેને પાકું સજીવન કરવાની જરૂર છે. આપણા રાજ્યમાં શ્રીમંત સરકારે
સહકારી મંડળીની યોજનાઓ કરેલી છે અને તે ધોરણે આ પ્રાંતમાં અને આ તાલુકામાં પણ
કેટલીક સહકારી મંડળીઓ પણ છે, પરંતુ તેના ચુદ્ધ હેતુ જરાપણ સચવાતો નથી. હાલમાં તો
આ મંડળીઓ થોડી મુડી બેગી કરી થોડી રકમ યુનીયન તથા બીજાં સાધનો મરફતે જમા
મેળવી, સમાસદોમાં માંહેનાં થોડી ખીરવાર કરે છે પરંતુ એટલેથીજ કાંઈ સહકાર્યને હેતુ પાર
પડતો નથી. આ મંડળીઓને સંગીન પાયા ઉપર કાર્યસાધક બનાવવાની ખાત જરૂર છે તેમજ ગામેગામ
સહકારી મંડળીઓ સ્થાપવાની જરૂર છે. આ મંડળીઓને સંગીન પાયા પર તથા કાર્ય સાધક
બનાવવામાં સરકાર તરફથી પણ કેટલીક મદદ થવી જોઈએ. સરકાર તરફથી વડોદરા બેંકને સારી
સ્થિતિમાં મુકવા માટે જે સવડતા આપવામાં આવી છે ત્યાં આવે છે તે પ્રમાણે સહકારી મંડળી-
ઓને અગર તો યુનીયનને મદદ આપવામાં આવે તો, નાણા સંબંધીની મોટી જરૂરીયાત પુરી
પાડી શકે. સહકારી મંડળીઓમાં અથવા યુનીયનોમાં સાર્વજનિક ફંડના તથા દરદીઓના પૈસા
પોતાના વજેરે સંસ્થાઓના નાણાં જમા મુકવામાં આવે તે કાયદેસર ગણાય એવું સંકાર કરવો
આવે તો, એ રસ્તે પણ મંડળીઓને નાણાં સંબંધી સારી રકમ મળી શકે. ઉપર પ્રમાણે સર
તરફથી મદદની આજ્ઞા રાખવા ઉપરાંત હોંઘાએ પોતાની મેળે પણ પાકું કરવાનું રહે છે. જે
ખેડ કરવા માટે આપણી પાસે ટુંડી જમીન રહેલી હોવાથી કેટલાંક કામો દરેક ખેડુને પોત
મેળે કરી શકતો નથી તે સહકારી મંડળીઓ દ્વારા કરી શકાય. સહકારી મંડળી દ્વારા
જમતના હળો, ઓછાં એનજીન પંપો, જુદી જુદી જમતના ખાતરા મેળવતાં સારી જમતના
તથા એવીજ સામાન્ય ઉપયોગની ચીજો મેળવવા તેમજ ખેડુનોનો પાક વેચવામાં મંડળી
પણું સંગીન કાર્ય કરી શકાય. આપણા તાલુકામાં ૬૩૦ સેવણી, વરીઆત અને પારડી એક
આવી સહકારી મંડળીઓ છે માટે એવી સંસ્થાઓ ગામે ગામ કરવા માટે સારી
કરવાની જરૂર છે.

ખેતી સુધારણાઈ સરકારની ફરજ.

આ રાજ્યની વસ્તીનો લગભગ ૬૫ થી ૭૦ ટકા વર્ગ ખેડુનો છે. તેમ જ
કેવળ જમીન મહેસુલજ છે. એટલે ખેતીના પધારે વધુ રક્ષણની જરૂરવા માટે

પ્રચલન થવાની જરૂર છે. આ દુષ્કાળ વખતે ખેતીવાડીખાતો તરફથી જે આંકડા રજૂ થતાં આવ્યા હતા તે ઉપરથી જણાય છે કે, આ રાજ્યની જરૂરીયાત પ્રમાણે માત્ર ૩૫ થી ૪૦ અનાજ આ રાજ્યમાં પાકે છે. આ સ્થિતિ દુર કરવા માત્ર ખેતી વધુ ફળદાયી બ- જોઈએ તથા મોટા પ્રમાણમાં પકવર જમીન ખેડાણ થાય એ માટે પણ પ્રચલન થવા જોઈએ.

ખેતી વધુ ફળદાયી બનાવવા માટે સારી ખેડ, ખાતર તથા પાણી એ ત્રણ બાબતો જરૂરી છે. એમાં ખેડ તથા ખાતરની જરૂરીયાતો ખેડૂનો પોતાના પ્રયત્નથી કેટલેક અ- માણે શકે પરંતુ પાણી સંબંધી મોટે ભાગે કદત ઉપરજ આધાર રાખવો પડે છે.

સંવત ૧૯૫૬ થી ૧૯૭૫ સુધીમાં લગભગ ૭ દુષ્કાળ તથા સુકવણાના વર્ષ પડ્યાં છે. એટલે લગભગ દર બેત્રણ વરસે એક દુષ્કાળનું વર્ષ આવે છે. આવી સ્થિતિ અગાઉ ન હતી. અને જ્યારે હાલમાં ઉપરાચારી દુષ્કાળના વર્ષ પડવા માંડ્યાં છે ત્યારે, ખેડૂનો પાણી માટે કુદરત ઉપર તદ્દન આધાર ન રાખવો પડે એ માટે વધુ શાયદાકારક યોજના નહેરની છે. જો કે એ યોજના બહુ ખર્ચાળ છે છતાં પણ મારી જણ્યુ પ્રમાણે સરકારે વ્યારા તાલુકામાં જમીન નહેરની એક યોજના હાથ પર લીધી છે અને તે જલદી પાર પાડવામાં આવે એટલુંજ હું ઇચ્છું છું. નહેર પછી તળાવોની યોજના છે. જે સંબંધમાં નવસારી પ્રાંતમાં થોડા વર્ષ ઉપર ધણાં ગામોમાં નવાં તળાવો કરવામાં આવ્યાં છે. તથા જુનાની દુરસ્તી કરવામાં આવી છે પરંતુ ત્યાર બાદ ખેડૂનોની સ્થિતિ દયા- જનક થઈ પડી છે. તેના કારણે તળાવો કર્યા પછી તથા તેને દુરસ્ત કર્યા પછી, આ તળાવોના પાણીનો લાભ લઈ શકે એવી સવળી કચારીની જમીન ઉપર સરકારે હીમા- ચતી આકાર ચદાવ્યો અને તે આકાર ખેડૂનો હતુ પણ બરે છે, પરંતુ તળાવની સંભાળ લેનાર કોઈ રજૂ નથી. સાંભળતા પ્રમાણે પબ્લીક વર્ક્સ ખાતાએ એક ઠરાવ એવો કર્યો છે કે અમુક ટકા કિપ્પન આવતું હોય તેવાં તળાવોનું સંસ્કરણ દુરસ્તી આ ખાતાએ કરવી. બાકીના તળાવો મુકરી ખાતે સોંપાં. આ યોગ્ય મુકરી ખાતે સોંપવામાં મોટે ભાગે તમામ તળાવો આવી ગયાં અને મુકરી ખાતે તળાવો પાછળ ખર્ચ કરવાનું સાધન ન હોવાથી તેણે પંચાયતને સોંપવા ઇચ્છ્યું અને પંચાયત એ જવાબદારી લઈ શકે એમ ન હોવાથી તેણે પણ એ તરફ લક્ષ ન આપ્યું. આ પ્રમાણે આ તળાવો ઉપર કોઈ દેખરેખ કોઈ દુરસ્તી કરનાર નથી. અને તળાવો નકામા થઈ ગયાં છે. એ તળાવોના પાણીનો ઉપયોગ મોટે ભાગે ખેડૂનોથી વેચાતો નથી છતાં પણ હીમાચત આકારનો દર વરસે બરબોજ પડે છે તો આ તળાવો તાજાં દિ- આરવાં જોઈએ તથા જરૂર પડે નવીન તળાવો કરવા સરકારે યોજના કરવી જોઈએ. હવે સૌથી હવની યોજના કયા સંબંધી છે કયા સંબંધમાં ઉપર જણાવેલી કોઈ પણ અડચણ આવતા આવ નથી. તેમજ જ્યાં નહેર તથા તળાવોના પાણી કામ કરી શકતાં નથી ત્યાં કુવાઓ ઉપયોગી પડે છે. સને ૧૯૧૨-૧૨ના દેખીત રીપોર્ટ ઉપરથી જણાય છે કે અગાઉ કડી તથા અમરેલી નકુવાઓ માટે છુટ્ટી તળાવી આપેલી હોવાથી, કડીમાં ૨૪૬૮૬૫ સીધા તથા અમરેલીમાં ૬૨ સીધાં જમીનમાં કુવાના પાણીથી અનાજ તથા ઘેરોનો ખોરાક તૈયાર કરવામાં આવ્યો. સંવત ૧૯૭૫ના દેખીતમાં પણ જે ખેડૂનોને કુવાનું સાધન હતું તેમણે પોતાનો તથા પોતાના સાસી સહિત અચૂત કર્યો હતો. જ્યારે બીજા પ્રાંતોમાં દુષ્કાળ જણાય છે ત્યારે, છપ્પર કુવાએ માત્ર એક વરસાદની તાજ પડે છે. આવે પ્રસંગે જેને કુવાના સાધનો હતાં તે સારા લાભ મળ્યો છે. આથી એટલું તો રખડુ જણાય છે કે દુષ્કાળ તથા સુકવણામાંથી જે એક ખેડૂત ખાતે એકાદ ફૂલોતો હોવો જોઈએ. કુવાની અગત્યના સરકાર પણ સારી

તમને છે અને તેથી તમારીમાં વિપુલ કરવામાં આવ્યો હોવા કુલ વગર માટે રૂ. ૫૦૦
 વગર વ્યાજે તથા વધુ રકમ માટે ૩૫ ટકા વ્યાજે તમારી આપવાનું ધારણ કરાવ્યું છે.
 રાજ્યથી સવત ૧૯૬૫માં દરેકની કરવામાં આવી તેમાં ૫ ટકા વ્યાજ હોવા કરાવ્યું છે.
 તો વ્યાજ કરાવવાથી ખેડૂતો તમારી લેતા અટકી પડ્યા છે, કારણકે ખેડૂતોની સ્થિતિ
 ખરી કંઈજ છે કે ખેતી સુધારણાથી વ્યાજ નાણાં સાચી કામ કરવા તેઓ હિંમત કરી
 થી. આથી જમીન વધુ પ્રગટાવી બનવા માટે તથા કૃષિ અને સુકવણના વર્ષોમાં
 ડે કુલમાં માટે ખેડૂતોને વગર વ્યાજે તમારી આપવા અવસ્થા થવી જોઈએ. વળી આવા
 સંસ્થાના સોથી વધુ જરૂર નવસારી પ્રાંતમાં છે કારણ સને ૧૯૨૧ના ખેતીવાડી સંબંધી અંકડા
 જોવાથી જણાઈ આવે છે કે કુલાના પાણીના ઉપયોગ કડી પ્રાંતમાં ૨૧૨૩૫૩ વીંધાં જમીન અમરેલીમાં
 ૪૪૭૧૫ અને વડોદરામાં ૨૬૭૨૫ વીંધામાં થયો છે. જ્યારે નવસારી પ્રાંતમાં ૪૬૩૫ વીંધામાં થયો
 છે. આ ઉપરથી નવસારી પ્રાંતમાં કુલાના વધારાની કેટલી જરૂર છે તે જણાશે. સામાન્ય રીતે ૨૦
 થી ૨૫ હાથ કુલા જોડા હોય ત્યાં લગી કાસથી અગર રેટથી કામ લાઇ શકાય પરંતુ જ્યાં
 એથી વધુ જોડા પાણી હોય છે ત્યાં રેટથી કે કાસથી કામ લેતાં વધુ ખર્ચ આવે છે અને
 મારા અનુભવ પ્રમાણે એવો ભાગ નવસારી પ્રાંતમાં મોટો છે કે જ્યાં ૩૦-૩૫ હાથ કે એથી
 વધુ જોડાઓમાં પાણી પુષ્કળ હોવા છતાં ખર્ચમાં ન પોષાવાથી લોકો કુલાને ઉપયોગ કરતા નથી
 તેમ નવા કુલા કરતા તરફ તત્પરતા બતાવતા નથી. આ માટે ઓમલ એનજીન પંપની ચોજના
 પછી સારી છે. આથી દરેક ખાતેદાર ખેડૂતને કુલાઓ હોવાની જરૂર ઓછી
 થાય છે અને થોડા ખેડૂતો એકવખે એક કુલામાં ઓમલ એનજીન રાખી પાણી
 જમીનમાં પાણી લઈ શકે માટે જ્યાં ૨૫-૩૦ હાથ કરતાં વધુ જોડા કુલા હોય ત્યાં ઓમલ
 એનજીનો મોટા પ્રમાણમાં લાખલ થાય એ માટે પણ ઉપરના ધારણથી યુક્તથી તમારી આપવા
 સરકારે સમગ્ર કરવી જોઈએ. તા. ૧૮-૪-૧૮ રોજે મળેલી પંચાયત પ્રતિનિધી સભા વખતે
 રા. રા. મળીલાલ ખાલાભાઈ ડાયરેક્ટર ઓફ કોમર્સ સાહેબે પણ ઓમલ એનજીન પંપની ચોજનાની
 ખાસ જરૂરીયાત સ્વીકારી છે અને પોતા તરફથી ખાસ એક પુરવણી દ્વારા સ્વંત્ર કર્યો છે અને
 તેમાં જણાવ્યું છે કે પંપો તથા એનજીન માટે ખેડૂતોને સારી જમીનગીરી ઉપર નાણાં ધીરજ
 અને તેના પ્રથમના ત્રણ વર્ષનું બીલકુલ વ્યાજ લેવું નહીં. ત્યાર બાદ પાંચ ટકાનું વ્યાજ લેવું
 તથા પ્રથમના ત્રણ વર્ષ પુરાં થયા બાદ હપતા ચાલુ થાય એ પ્રમાણે કરાવવું.

સુપ્રેલી હમના ઓમરો સંબંધમાં જણાવવાનું કે, છેલ્લાં પાંચ સાત વરસ થયાં મળુરોને
 ફરી એકના ચાર ધણુ વધી ગયા છે, એટલે ખેડૂતોના નફા મોટે ભાગે મળુરોમાં ખેંચાઈ જાય
 છે વળી મળુરોના વધી ગયેલા ફરોને લીધે ખેડૂતો પોતાની જમીન જોમ્પએ તેવી સાફ સજ
 શકતા નથી અને તેથી પાક પણ કમી હતરે છે. વળી હાલમાં ઉપરાચારી એટલી નવી નથી
 તથા કારખાના નીકળવા માંડ્યા છે કે, જેમાં ખેતીના ઉપયોગી મળુરોને મોટો જથ્થો રોક
 જશે અને આ જોતાં અતિમની ખેતી માટે મોટી સીંતા રહે છે. આ માટે એ ઉપાય
 શકાય છે, એક તો એ કે મળુરોને બહાર જતાં અટકાવવા તથા બીજો ઉપાય ખેતીના ઓમલ
 એવો સુધારો કરવો કે મોટે ભાગે કમી થતાં મળુરોની ગરજ સારી.

મળુરોને બહાર જતાં અટકાવવા સંબંધમાં આપણે શું કરી શકીએ તે હું જ
 કહી શકતો નથી, તોપણ બીજા ખાખતમાં આપણે શું કરી શકીએ એમ છે. હાલમાં
 અમેરિકન તથા બીજા એવાં ઓમરો છે કે જેના ખેડૂતો ઉપયોગ કરતા નથી તે

કરાચી તેના ઉપયોગ ખેડૂતો કરવા માટે તો થોડી મહેનતમાં ઘણું કામ થાય એમ લાગે તો જમના ખેતીવાડીઓમાં તરફથી પણ આ આવત ખાસ લક્ષ આપવામાં આવે તેના ઓળખામાં થોડી મહેનત તથા થોડા ખર્ચે વધુ કામ થાય એવા સુધારા કરી દે પાંચ સાં એવાં નવાં ઓળખાની સોધ કરી તથા ખતાવી ખેડૂતોને તેની ઉપયોગીતા સમજાવે તો ઘણું થઈ શકે એમ છે.

ખેતીના સાધનો.

ખેતીના સાધનો માટે સારાં ઢોર, ખાતરની યોજના તથા વાવેતરના નિર્દેશ ખીજ છે, તે પણ સરકાર અને પ્રજાએ કરવી જોઈએ. સ્વાશ્રય અને આત્મચળના સિદ્ધાંતોને જો આપણે આપણી કિર્મત કરવી હોય, તોજ કાંઈ કાર્ય થઈ શકે. પ્રત્યેક ગ્રામ્ય પંચાયત પોતાનાં ગ્રામમાં સારાં ઢોર ઉછેરી શકે, ઢોરની માવજત તેની પાસે સેવાતાં કામના પ્રમણમાં થવી જોઈએ. ગદ, ગાયો અને બેંસોની કતમ જાતની ચાકરી કરી તેમના દાસ ખેતીના રતકસમાં વધારો મેળવવા મહેનત કરવી જોઈએ. આપ જાણતા હશે કે અમેરિકાના લોકો પોતાને ત્યાંના ઢોરોની ઝોલાદ સુધારવા એક આપણાની કિર્મત રૂ. ૧૦૦૦) એક હજાર કે તેથી પણ વધુ આપી આ દેશમાંથી લઈ જાય છે, જ્યારે આપણે ત્યાં ઢોરોની ઝોલાદ સુધારવા જરાપણુ લક્ષ આપવામાં આવતું નથી. એને લીધે આપણે ત્યાં ગળદો, મારેક અને બેંસોની ઝોલાદ લાવવી જ નાની અને અશક્ત થઈ ગયા છે. અને તેનું પોષણ કરવાનો જે ખર્ચ આવે છે તેના પ્રમાણમાં લાભ ઘણો થોડો મળે છે માટે મારી દરેક ખેડૂત બાંધને વિનંતી છે કે ઢોરોની સારી ઝોલાદ ઉત્પન્ન કરે. માટે ખાસ લક્ષ આપવું જોઈએ તેમ નમણી ઉછેરનો અટકાવ કરવાની પણ ખાસ જરૂર છે. આ સંબંધમાં કોઈ પણ ગામના લોકો ઉત્સાહથી પ્રયત્ન કરશે તો તેમાં સરકાર પણ યોગ્ય મદદ આપશે એમ હું આશા રાખું છું.

જમીન માંડસુસ.

જમીન માંડસુસનું અધારણ કાયમનું થવું જોઈએ. કમનાગે જમીન માંડસુસ અમુક અમુક વર્ષના અંતરે કરવું રહ્યું છે, તેથી ખેડૂતોના પરના કરો ઝોલા થવાને ગદે વધ્યા છે. દુષ્કાળ મકંડા હોય કે પાક ગરાયર ન કતરો હોય, તોપણ ખેડૂતોને તો માંડસુસ બરવજ પડે જેથી ખેડૂતો નિયોવાઈ ગયા છે અને સારુંકરોના દેવામાં ડુબી ગયા છે. અંગાળ જેવા પ્રાંતમાં જ્યાં માંડસુસ કાયમનું છે, ત્યાંના જમીનદારો આજાદ અને ધનાઢય છે. એ તો નિર્વિવાદ છે કે મનુષ્યને પિતાની મહેનતના પદલામાં શય મળવું નથી ત્યારે તે નિરાશ થાય છે અને ખાતીને દોષ દઈ કર્તવ્યથી વિમુખ થાય છે તેમ આપણે નિરાશ ન થતાં પ્રયત્ન ચાલુ રાખી શનેદ મેળવવાની જરૂર છે.

શાળાઓ અને પુસ્તકાલયો.

શાળાઓ તથા પુસ્તકાલયોની સંખ્યા ૫૫ અને ૧૫ ની છે તેમાં ૮૬ થી જોઈ જોઈએ. પ્રત્યેક એક શાળા અને એક પુસ્તકાલય હોવાં જ જોઈએ. કેળવણીના હાલવા અધારણમાં મેળો કરે થશે જોઈએ. ખેતીવાડી અને ધર્મનીતિના શિક્ષણને પ્રાધાન્ય આપી પ્રાચીન સંસ્કૃતિ-વિદ્યા પ્રજાને મળવી જોઈએ. જેના સેવનથી વિનય પ્રાપ્ત થાય અને પ્રજાનું કલ્યાણ થાય એ કેળવણી હોવી જોઈએ.

પુસ્તક એ મનુષ્યનો જીવન પર્યંતનો સાથી સાથી છે એ સાથી સાધવામાં અત્યંત મહત્વ જોઈએ. મહેનત છે કે “ જેને જેનો સગ રંગ તેવો, પણ એસે ” તેમ સાગ

તું' વાંચન એ સારા મીત્રની મરજ સારે છે. આશ્વના શિક્ષકને ઉત્તમ આરિયકાળી અને પુસ્તકોની જરૂર છે તેવાંજ પુસ્તકોનો સમૃદ્ધ પુસ્તકાલયોમાં જોઈએ જોઈએ. મધ્યા વર્ષના સંમેલનમાં જે ઠરાવો પસાર થયા હતા તેઓ મુરતબી ઠાંપા મુદ્દે મોક્ષવદ આગળ તાપી નદી ઉપર એક પુત્ર અને કોર કરવામાં એક લાક્ષ્મીની માગણીના મુખ્ય હતા. કમલાગે આપણી આ માગણીઓ સરકારે પુરી કરી નથી તો પુનઃ આપણે પણ આ માગણીઓ પૂર્ણ કરવા પ્રયત્ન આદરવો જોઈએ.

વ્યાપાર.

આ તાલુકામાં કોરે સ્વદેશી કાપડના વ્યાપારનું મોટું મથક થઈ શકે એમ છે. હાથવણાટ અને કપડાં રંગવાનું તથા છાપવાનું કામ જે પ્રમાણીકપણે કરવામાં આવે તો કોરે આખા પ્રાંતને નમુનેદાર શુદ્ધ સ્વદેશી કાપડ આપી શકે. હું આશા રાખું છું કે કોરેના સાહસી હિંદુ મુસલમાન બાંધજો આ સાહસને ઊપાડી લઈ પ્રજાની મોટામાં મોટી સેવા કરી દેશ પ્રત્યેના પોતાના ધર્મનું પાલન કરશે.

સ્વદેશી.

જે પ્રજામાં સ્વદેશી વસ્તુઓ પ્રત્યે એમ નથી, જેમણે પોતાના દેશના કારીગરોને કિતેજન આપ્યું નથી તે પ્રજાની કિન્નતિ હોષ શકેજ નહીં. સ્વદેશી એ પ્રજાનો મોક્ષ મંત્ર છે. એટલે આપણા ખેડૂત બાંધજોએ તો સાદામાં સાદું અને પવિત્ર જીવન ગાળવુંજ જોઈએ. ખેડૂતને પારકાના પર આધાર રાખવાની જરૂર ન હોવી જોઈએ. તેમણે તો પોતાના ક્ષેત્રોમાં પાકતાં ધાન્યથી શરીરને પોષણ જોઈએ અને પોતાના ક્ષેત્રોમાં પાકતા કપાસમાંથી પોતાનાજ ઘરમાં કંતાપેલાં સૂતરના કપડાં વણાવી શુદ્ધ સ્વદેશી વસ્ત્રો ધારણ કરવાં જોઈએ. પ્રત્યેક ખેડૂતના ઘરમાં રેડીયો વસેલો હોવો જોઈએ. નાના મોટાં સર્ને કાંતતાં આવડવું જોઈએ. જ્યારે આપણે આ વિચારોને ફરજ રૂપે સમજીને આચારમાં મુકીશું ત્યારે વિદ્યાતાએ અવનતિના દુઃખમાં દુખારોલા આ રંક દેશની આચી કિન્નતિમાં આપણે ખેડૂત વર્ગ મોટો ફાળો આપી ફૂલ ફૂલ થશે. હું આપને સર્વને નમ્ર વિનંતિ કરું છું કે હવે વાતો નહીં કરતાં કામ કરવા પાછળ મંડી જવું એજ આપણો ધર્મ છે.

બાંધજો—આ સંખ્યાના સર્વ વ્યાપાર, વ્યવહાર કે અન્ય પ્રવૃત્તિઓનું મુખ્ય અંગ જે ખેડૂતો છે તે ખેડૂત વર્ગના પૂર્વકાળના આપણા કૃષીકારોએ ધીરજ, ખંત, અને ઉત્સાહથી હથેર પર શ્રદ્ધા રાખી, પરીપકાર, દયા, બાતબાવ, અને તકાડ તડકાના સંકટો સહન કરવાની શક્તીથી એવાં કિત્તમ કાર્યો કર્યાં હતાં કે જેથી, આ ભારતવર્ષને “સર્વજ્ઞ ભૂમી” તું કિપનામ પ્રાપ્ત થયું હતું. વિદ્યાતાના વિચિત્ર નિયમોએ આજે આ દેશ રંકદેશની ગણતરીમાં અણુવા લાગ્યો છે, તેનો ઉદ્ધાર કરવાનું મહત્ત્વ પુણ્ય પ્રાપ્ત કરવાનો અવસર આ ખેડૂત મંડળ પ્રાપ્ત કરે એવો પ્રયત્ન આદરવા આપણે સતત કાર્ય કરવાં મંડી જવું જોઈએ.

ઉવટ મારું બાપણ સમાપ્ત કરવા પૂર્વે, આપે અને પ્રમુખપદનું જે માન આપ્યું છે માટે, હું જરી આપનો આભાર માનું છું. આ સંમેલનનું કાર્ય ચથરવી થાય અને આપણે ખેડૂત મંડળને એક આદર્શ મંડળ બનાવી આતાલુકાના ભાગી ખેડૂતોના ઉદ્ધારનું એક અને પ્રમાણીક મંડળ બનાવીએ, એવી પરમાત્મા પ્રત્યે નમ્ર પ્રાર્થના કરી હું મારું અમામ કરું છું.

મણીલાલ નરૈયણભાઈ

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર:—શ્રી કામરેજ મહાલ ખેડૂત મંડળ તરફથી
મણીભાઈ નરોત્તમભાઈ દેસાઈ.

પારડી તા. કામરેજ. ૧૭. સુરત.

છાપનાર:—ગોવિન્દજી ટાંચાભાઈ નાયક.
શ્રી “અનાવિલ” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, અરાનપુરી બાગાન—સુરત.

